

րեւելեան եկեղեցեաց մէջ շատ ուշ եղաւ, ուստի
 եւ այն ժամանակ՝ որ կանոնի գրուած է առաջին
 խմբագրին ձեռագր՝ գեւա չէր եղած թատման
 Ընդհակառակն Արեւմուտք աւելի կանոնի եղած
 էր այս բաժանումն, ըստ Ազգայնորէփէրի արգել
 Գ դարուն, այնպէս որ Ս. Զարեմանու Համարա-
 ման տանը կը յիշէ իբրեւ Տնապոյններէն մին։
 Մասնաւոր թէ ճտնող եր Արեւմուտք գրեցնումն
 ալ՝ Պեճնապոստիցի օրերը Չառակն 40 օր չէր
 Համարումն ասինքն Տնտ փակէւ, այնպէս որ եղու-
 րայի 806ին զուսմարտած փորձից իրեն թի կա-
 նոնը որ քսած է այս զեղծմանը դեմ։³ — Համարաբան
 տանը թատմուած կը յիշեն “ՍոսՏնանագրութիւնը
 Աւարեցեւն” եւ “Թաղապետր Տնանագրութեան
 մանուաւերական ձեռագրի”⁴ որոնք սակայն Գ.
 Գրգորու վերջին առած են իրենց այժմու ձեւն։ Դաւե-
 իսի որդու գրուած թի կանոնի այլափոխուած եւ ըստ
 յետնապայն սովորութեան սխալուած է ասորեան
 Ա եւ Մ ձեւագրաց ընթերցումովն մէջ. սակայն
 ուղղագրին ընթերցուածը պահճա են Our. ձեւա-
 վորէն, ինչպէս յիշեալ Տայերէն ձեւագրին, որ այն-
 առի աւելի արտփէ ունի, — որով եւ այս ընթեր-
 քութեան փաւերականութիւնը ասորապիսի առի չի
 իրենար իյնալ, — որով որ կանոնի թուան-
 ակովն թիւիւր թարգմանչէն ժամանակին սովորու-
 ճեանց Տնամտան չէր, եւ անոր համար ալ թԱ
 ասուն միւտեղեցուած կը գտնենք Տայերէնին մէջ

Այս եւ այլ ստուգիւ հին կանոնաց քով
կան շատ մի նորարարներ, որոնք՝ զոտն իրենց
այլաժամ ձեւերն մէջ՝ հին շէն կրնաք բլլալ, օրինակ
համար կանոն Զ. (Ասոր Ե) եւ կանոն Ի (Ասոր
ԻԵԻ) Առաջինը կը հրամայէ որ եկեղեցւոյ մէջ բւ-
լան Երեքշաբթի եւ սուրկապազունք... եւ ինչ-
նախապէս, Այստեղ ասորի բնագիրը մէջն աւ-
գած՝ յունական ՆՊՈՒՃԱՆՈՍ (կիսասարկաւաթ)
բառը գործածած է, որ ասորի գրականութեան
հնչողոյն քարոզը մէջ՝ արաբի ինքն ծանօթ է, ա-
մենեւին ի՞նչ գաղափար՝ Նոյն իսկ այս բառը կը ցու-
ցնէ որ կանոնաւ իւր այլժամ ձեւով շատ ուշ ժա-
նանակ միայն կրնայ գրուած բլլալ, եւ շատ սխա-
ռշտ քան իրեն հետ սերտ կապ ստեցող ուրիշ
սովակաբան մը՝ Արգարու Նորղլին, որ իւր
այլժամ ձեւն Դգարու վերջին կէտին մէջ առած է
Այս վերջին ասորական քարոզը զեւ եւս ի՞նչ բոլոր
«կիսասարկաւաթ» աստիճանն, այլ քահանայաց
եւ սուրկաւազաց ետեւ. բխեւ միայն «նշխեցողայն,
աստիճանն, ինչպէս էր տեսնենք ի միջն այլոց սա-
խօզներ մէջ, ուր կ'ըստ ի թէ Աղօք թէ Ուս. զեւ
եւ թէ շըջապայ գիւղերն մէջ եկեղեցւոյն կը շե-
նէր, եւ կը հաստատեն անոնց համար Երեքշաբ-
եւ սուրկապազուն եւ իրողութեամբ»⁹ (սա ձայնաճ-
ՕՏՅՈՒ) Միայն Լաւրեթայի գրութիւնն այս կտու-

Երկն հետ համեմատելով մեր կանոնը՝ պետք ենք
ըսել որ վերջինս՝ ամենէն կանուխ՝ Դ Կարու վերջին
տարիները կրնայ գրուած ըլլալ:

[illegible]

(C-10-2-1111)

၅ ၂ ၈ ၄ ၂ ၆ ၂ ၆

**ԵՂԻՍԱԲԵԹԱԴՈՒԳՈՒԼՍՈՅ ՊԱՏԿԱԽԵՆՆ ՄԷՋ
ԵՐԿՈՒ ՄԻՋԱՆԿԱԾԸ ԴԵՊԶ**

Մարիամ Թերեզիայի 1758 Նյւ. 30ին
 արժուութեանը Տրոյարուսին առաջին կէտին
 մէջ էւր Տորը՝ Կարոլու Զ.ին այն Տրամանին Թե
 քաղաքը Նիշնաբոլուսին կոչուի, կ'աւելցուի
 որ քաղաքին նիշը ըլլայ այնու Տնտես Սրբու Տ-ւն
 Նիշնաբոլին Տուրքարացի իշխանու Տ-ւն կենդա-
 նագիր պատկերը՝

¹ Hefele, I 248.

* Hefele, I 764—66 *h. h.*

Caillaud, Collectio SS. Eccl. Patrum. XV, p. 224 հ.

* Pitra, Monumenta, I 57, 58, 62, 399, 640.
Hefele, I 814:

¹ Ըստ Hergenrötherի (Kircheng. III, Per. I. § 190) Արեւմտից մէջ Արարիանոս յաճախ կը գործածէ hypodiaeonus բառատարութիւնը: Արնայ թերեւս քննուիլ թէ արդեօք Արարիանոս վաւերական գրութեանց մէջ կը գործածուի այս բառը:

¹ Augustinus, epist. 118 ed. Jan. c. 1. *ut* Alzog, Kirchengeschichte. 9. Aufl. p. 248. Hergenröther, Kirchengeschichte. I, p. 187 *et* c.

^a Hefele, I, 174.

³ *Stu Pitra, Monumenta*, I 68 & 290.

⁴ *2d* *Edin.* *Univ.* Payne Smith, Thes. Syr

(Tixeront, les origines etc. p. 128ff.)

* G. Phil. p. 40, 18 — *ἔμψυ* 49 38, 6.

Մեր ժամանակները կնքագրիտութիւնն ալ՝ գիտութեան մէկ մասնաւոր ձեւը կայացանելով՝ կարևոր կը համարիմ այս առթիւս քաղքին կնիքն ընթերցողներուն ծանցընել, այնչափ աւելի՛ որչափ սա ալ ուղղակի մեր գաստմութեան կը վերաբերի:

Արդ՝ Նիդաքերթուպոլսոյ քաղքին կնիքը կարողութիւն արտօնութենէն քիչ մը ետքը գործածութեան մէջ առնուեցաւ: Կնիքը՝ միշտ միեւնոյն էր, զոր կը գործածէ ցայսօր քաղաքն, այն տարբերութեամբ միայն՝ որ նոյնը քանի մը մեծութեամբ շինուած էր: Բունը կամ սկզբնականն, որ 1746էն յառաջ փորագրուած էր, հաւկթաձեւ էր, ինչպէս են ընդհանրապէս կնիքները. իր մեծ տրամագիծը 50՝ իսկ պզտիկ տրամագիծը 43 միլիմէր էր:

Համառոտ տարագրութիւնը՝ յաջորդէ է՝ — Կնիքին վրայ փորագրուած էր Սրբուհւոյն Նիդաքերթի ամբողջ պատկերը, ձախ ձեռքը թագաւորական գաւազանով. ձառագայթներով շքեպատած գլխուք վրայ կեցած էր Դաւիթ մարգարէին թագը. ձառագայթներուն վերեւը՝ խաչ. յոտըններուն տակը՝ երկիր: Սրբուհւոյն դիմացը կը կենայ մուրացիկ մը, մէկ ոտքով ծռուր կրկնած, ձախ ձեռքը՝ մուրացիկի գաւազան մը բռնելով, աջ ձեռքով՝ ողորմութիւն կուգէ Սրբուհիէն: Ս. Նիդաքերթ ողորմութիւն կու տայ աջ ձեռքը՝ երեք ստակ: Կնիքն բոլորտիքը պայպէս գրուած է լատիներէն. SIGILLVM. OPPIDI. ARMÆ. ELISABETH. 1746.

Այս բրած տարագրութիւնն թարգմանութիւն է՝ Գրանտիւտանիոյ հայոց բարբառովը գրուած հայերէնէ մը, որ պատահական բան մըն է եւ դժբախտ կորստեան մը արդիւնքը: Առանց ասոր գուցէ պիտի չլռենայինք այն՝ տեղական լեզուա գրուած տարագրութիւնը: — Պատահարը յաջորդէ է:

1749ին քաղքին գլխաւոր գաստաւորն էր Պ. Վազար Յովհաննան: Իրեն ձեռքն ըլլալով քաղքին թէ՛ մեծ ու թէ՛ պզտիկ կնիքը, որոնք լաւ փակուած արկղի մը մէջ կը պահուէին եւ միայն պաշտօնական թղթերը կնքելու համար դուրս կը հանուէին, չի գիտցուիր ինչպէս՝ քաղքին պզտիկ կնիքն աներեւոյթ կ'ըլլայ: Թեպէտ ինքն երդմամբ յայտնեց թէ քաղքին սպասաւորին տուեր է, որ անցագիր մը կնքէ. եւ կամ՝ որչափ որ կը յիշէ Յովհաննէս Վասիլեանցի ապրանքը զատելու ատեն՝ հոն կեցած էր կնիքը, ու անշուշտ այս առթիւ գողցուեցաւ կամ կորսուեցաւ: Քաղաքը փնտռեց ու փնտռեց 1749էն

մինչեւ 1752, ամէն կողմ տեղեկանալով ու ամէն դի մարդիկներ խրկելով, սակայն ի դուր քաղքին կնիքը երեւան չեկաւ: Այս տեսնելով՝ հասարակութիւնը 1752 Գեկտ. 18ին ընդհանուր ժողով գումարեց, որուն մէջ այս կորուստը հասարակութեան առջեւ դնելով եւ խնդիր լաւ մը կշռելով՝ որոշուեցաւ որ քաղաքային վարչութեան կողմանէ յաջորդ շատ խելացի ու շրջահայեաց յայտարարութիւնն ըլլաւ:

“Կը ծանուցանենք թէ մեր երկրին ու թէ՛ ուրիշ երկիրներուն, թէ՛ մեր Գիւգիւլէօ գաւառին եւ թէ՛ ուրիշ գաւառաց ու արեւմտեան մէջ գտնուող, թէ՛ հունգարացի, թէ՛ սպանն, թէ՛ գերմանացի, թէ՛ հայազգի եւ թէ՛ որեւէ ազգայնութեան վերաբերող մարգու, բայց մանաւանդ մեր քաղաքացեացն, որ գիտնան թէ՛ ձեռուրին գաշնագիր մը, կամ հաստատութիւն մը եւ կամ որեւիցէ տեսակ պարտաւորութեան գիր մ'ունենան մեր հասարակութենէն, որ մեր քաղքին այս կորուսած կնիքով ըլլայ կնքուած, — որուն նշանները վերը յայտնեցինք, — պարտական է մեզի բերելու ու քաղքին ներկայացընելու, որպէս զի եթէ այնպիսի հարկաւոր բան մ'ըլլայ, եւ պէտք ըլլայ որ քաղաքն իրեն առած պարտականութեան խօսքին վրայ կենայ՝ նորէն կնքուի, այն կնիքով զոր հիմալի ունի քաղաքը: — Երկրորդ, անոր՝ որ քաղքին հասարակութենէն ասանկ պարտականութեան գիր մ'ունի, ժամանակ կու տանք՝ օտար երկիրներն եղողներուն համար՝ տարի մը, մեր երկիրն եղողներուն՝ վեց ամիս, մեր գաւառին մէջ եղողներուն՝ երեք ամիս, մեր քաղաքացիներուն՝ վեց շաբաթ, որ այս միջոցին՝ ձեռքն եղած գրութիւնն հասարակութեան ներկայացընէ: Եւ թէ որ անձամբ չկարենայ գալ եւ ուրիշին հետ չկարենայ զանիպ՝ վերողբեալ ժամանակի միջոցին մէջ խրկել, — եթէ ուրիշ կերպով չէ, գնէ գրով իմաց տայ, որովհետեւ եթէ այս տեսակ թուղթ մը շնորհապարհէ քաղաքային իշխանութեան, գիտնայ որ փուռ բան պիտ'որ համարուի այն գրութիւնն եւ բանի մը տեղ պիտ'որ չգրուի: — Երրորդ. որովհետեւ մենք մեր երգմամբ, զոր քաղքին ըրած ենք, կը վկայենք որ մեր գիտնալով տեղ մը՝ ոչ մեր երկիրն, եւ ոչ օտար երկիր մը, մեր՝ այս վերողբեալ կորսուած կնիքով կնքուած պարտականութեան թուղթ, գաշնագիր կամ հաստատութեան թուղթ մ'ունինք, անոր համար մեր քաղքին արձանագրութեան մէջ կ'անցընենք, ինչպէս որ հոս յայտ-

նեցինք, մեր յաջորդաց համար, որ գիտնան ասանկ կնքոյ մը կորուստը: — Զորորդոյ. թէ որ այս մեր կորուստած կնիքը մէկ՝ առանց Աստուծոյ երկնիցն ունեցող մարդու մը ձեռքն ինկած ըլլայ, որն որ մեր քաղքին վրայ գրած ըլլայ մէկ պարտաւորութեան դաշնագիր մը, կ'ուզէ ըլլայ պարտքի վրայ, կ'ուզէ ըլլայ որեւէ կերպով ուրիշ բանի մը վրայ, որ կնքուած ըլլայ այս մեր կորուստած կնքովը, կարծեմով թէ կնիքին զօրութեամբ արժէք մը պիտի ունենայ այն գրութիւնն. ու ինք չհամարձակելով նոյնը մեզի ներկայացնել իրեն ու մեր կնիքանութեան առնել, եւ այսպէս մնայ անկապ իւր ժառանգաց եւ կամ ուրիշի մը ձեռքը, ու ինք ելլէ եւ պահանջմունք ընէ յաջորդներէն՝ մեր մահուանէն ետեւ այս կնիքին զօրութեամբ, — գիտնայ ամէն մարդ որ ուղիղ ճամբով ելած պահանջմունք պիտի չըլլայ այս բանս, այլ ծուռ: Չասն զի մենք, ինչպէս վերն ալ լիշեցինք, ամենեւին մարդու մը ձեռքը չունինք ոչինչ տեսակ գրութիւն, որ մեր այս կորուստած կնքովը կնքուած ըլլայ:

Ասոր համար կը հաստատենք եւ կը ստորագրենք ամէն մէկն մեր յատուկ անունը. եւ քաղքին կնիքովը կ'ամրացնենք:

Այս յայտարարութենէն կրնանք տեսնել նախ՝ թէ այն միջոցին որչափ ծանրակշռութիւն կը դրուէին կնքոյ մը կորուստն վրայ. եւ թէ ինչ մէծ երկնիւղի մէջ էին մեր նախնիքն, որ չըլլայ թէ կնքոյն կորստեամբն իրենց ու իրենց զաւակաց վրայ մեծ պարտաւորութիւն մը ծանրանայ: Երկրորդ՝ թէ ինչ խղճմտանքաւոր, ինչպէս զգուշաւոր, բայց միանգամայն ինչպէս չըթա՛հայեաց եին իրենց գործոց մէջ: — Առաջիկայ յայտարարութիւնը թէպէտ ամենապարզ ոճով ու միամտութեամբ գրուած երեւայ, ի վերայ այս ամենայնի այս պարզութեան ներքեւ սուր քաղաքականութիւն, աստիկ զգուշաւոր միտք ու հեռահայեաց աչք մը ծածկուած է: Մեղմով ու պարզութեամբ կը սկսի, զօրութեամբ կը շարունակուի ու ամենամեծ խտուրտեամբ եւ աստիկ սպառնալեզր կը լըննայ:

Աւերոգ չէ թերեւս այս եղանկները՝ յայտարարութեան թիղթի վրայ հանդերձ՝ ընթերցողաց առջեւ դնել ըստ իւր բնագրին:

«Մեք, ներքոյ գրեալքս կը վկայեցնուք այս գգով, ինչպէս որ ի թիւն 1749 ըլլալով Պատուելի Ազալայ Ղազարն օհանեանց Պիրով քաղաքիս մերոյ եւ ունենալով Պատուելի քաղաքն իրեն Հրամանացն ձեռն զիրեն երկու մահին,

որ մեծ ու պղտի, որպէս Պիրովի ձեռք. որ Մահ-րերուն վրայ կու գտվի փորած այս կերպիւս, այսինքն Սրբահայն եղիսաբեգայ Պատուելիքն. Թագաւորական ձեռքորումն Սոլախայ՝ ձեռն. Դաւիթ Մարգարէին գօրծնան զլոյն. Ճարաս գայդներն գլխուն բոլոր. Ճառագայդին վրայ խաչ. եւ ոտքն տակն քաշած որպէս գետին. Դիմացն մէկ մարդից մէկ ոտքն ծռած կու անէ, սոլախայ ձեռն գրծամն¹. աղէկ ձեռքն ողորմութիւն կ'ուզէ Սրբահայն Եղիսաբեգայ մահն: Սրբահայն Եղիսաբեգ ողորմութիւն կու տայ աղէկ ձեռքն² իրեք սղախ, Բոլորն ունի գիր գրած լատինակ այսպէս. Սիկիլիում օրիորդ, արմէ. Էլիզար. 1746: Այս գրին բոլորն կայ փորած բոլոր բոլորման. այս փորածին գուսնն ունի մէկ տունկամն³ մահին հետ պարեպար. որ մահերն գրվելով վերջոյգրեալ Պատուելի ազալին ձեռացն տակն, Պատուելի քաղքին սընտին մէջ եւ ով գիտէ թէ ինչ բանի պէտք եղի է որ մահերով Պատուելի քաղքին մէջ: Թեպէտ կու յայտնէ իրեն հրամանքն, իրեն հրամանացն հօգով, թէ տվիլէ մարդու որ մահէ քաղքին մէկ բաշուշն⁴, կամ թէ որպէս միտք կուգայ զԱզալայ օվանտին վատիւնացն Նէմարձիալուի⁵ արած ապրանքն որպէս որն որ Պատուելի քաղքին մահին տակն կու գտվէր մինչեւ ի գրեւորգօրնուն արներն. բայց ասուկ չիտէլ ու միտք չի ընել թէ ում տված ըլլայ. ու այս կերպիւս մեր պատուելի քաղքին ալ պիտի մահն կորիլէ եւ է կորած մինչեւ այսօր, որ մահն գրեալ փորվածքովն եւ գրեւորովն կու գտվէր: Չայս փնտրելով մեք 1749էն մինչեւ 1752ըն եւ ուստըն չի տալով իրեն, քաղքեցանք ամենեւեռեանս, որոնք հօս այլ վար կու գտվինք գրած. եւ խորհուրդ անելով ի վրայ կորոգիան մահին, հասգատեցինք վասն Ապագայի, որ գրվի այս մահին կորուստն մեր քաղքին բրօգօգօրումն մէջ եւ բուրիլգօվալ ըլլայ մեր հասարակութեան զիմաց. նմանապէս մեր գիւգիւլեյ վարմկիւրին կիւլիլին⁶ մէջ. եւ այս, այս կերպիւս:

1^ա. Իմաց կու տանք ամէն մէկին, թէ այս երկրիս մէջ եւ թէ օղպ երկիր. թէ մեր

¹ Չափ ձեռք. — Թերեւս զլաւ բառն է:

² Լուսնակն զիմով գաւառն, զոր կաղիք սովոր են գործանել, անթացուցի:

³ Այլ ձեռք. եւրոպական բացատրութիւն է. հռոմէ. jobb kór, գերմ. rechte Hand — աղէկ՝ ուղիղ ձեռք:

⁴ Տօնակ՝ վաւաքերէն բառն է. կը նշանակէ՝ կնիքն բռնատեղ:

⁵ Անցագիր. բուրիլերէն բառն է:

⁶ Անտարարդոյ repartitio լատ. բառն է, որ բաշխումն, բաժանումն կը նշանակէ:

⁷ Երկու բառն ալ հունագործերն են. կը նշանակէ՝ գուսնի՝ գաւառական փողոցի:

գիւգիւլէյ վարմէկիսն եւ թէ օգկայ վարմէկիսն-ներ կամ ամբողջներ, թէ մաճրի, թէ սասի, թէ օյախի, թէ Նեմցի եւ թէ Հայի եւ կամ թէ ինչ Նաճիօնի, մանաւանդ ալ իժօվ մեր քաղաքացոյն. որ գումակայ ունենար մէկիվօրն իրեն ձեռն գօնդրագրէն, ամպրուածիւնն կամ այլ կերպիւ գիրմն, կուզէ ինչ անուն ունենայ, Պատուելի քաղքէն որ ըլար, այս մեր կորած մոհ-րօն մոհրած, որպէս այլ վեր յայտնեցինք ցնշաններն, նայ ունենայ առաջ բերելու եւ Պատուելի քաղքէն բերելու քաղքէն մէկը օգկայ անելու: որ թէ որ այնպիսի հարկաւոր բանն ըլլայ եւ պէտք պի-լար որ Պատուելի քաղքէն կանի իրեն տալն օ-պիկաճիային քով¹, նայ մոհրքի Տիմիկէն մօռ-հօնն, որն որ ունի Պատուելի քաղքէն:

2^օ. Ունողին Պատուելի քաղքէն այսպիսի գիր, կու տանք դերմին օտար երկրէ եղեանունն մէկ տարի. այս մեր երկրին մարդկագացը վեց տ-միս, մեր վարմէկիսին եղեանունն իրեք ամիս. եւ մեր քաղքացոյն վեց շաբաթ, որ ունենայ այս դերմիտուս զիրեն ձեռքն եղեալ գիրն Պա-տուելի քաղքէն բերելու օգկայ անելու. եւ թէ որ չի կամենար այնպիսի ինքերածայ² գալու եւ կամ օգկային հետ ալ չի կարենար իրելու. նայ ունենայ այնպիսին, այս վերջգրեալ գերմիտուս, օգկայ ցեղ չէ նայ. Պատուելի քաղքէն գրով իմացնելու. զերայ, թէ որ ունենար մէկ այնպիսի գիրմն ու բրօդուգօվադ չի անէր³ այս դերմի-տուս. նայ գիտենայ այնպիսին, որ զուրի պիւլայ այն գիրն ու ոչ մէկ տեղմալ սեպի չի պի բըռ-նըվի:

3^ն. Որով հետեւ մինք մեր երգումովն, որն որ դրիւնք Պատուելի քաղքէն, կու հա-դատովնք, որ մեր գիտենալովն չիտինք որ ունե-նանք հէջ մէկ տեղ մին ալ այս երկրիս մէջ եւ ոչ օտար երկրի, այս մեր վերջ գրեալ կորած մոհրօնն մոհրած ոչ մէկ ցեղմն օպիկաճիայ, ոչ գօնդրագր, ոչ հասդատութեան գիր, ոչ իւր-թեքու վրայ եւ ոչ մէկ ցեղմն գրի վրայ, վասն այսորիկ կու գրիւք Տիմի մեր Պատուելի քա-ղքէն բրօդուգօվադ մէջ, որպէս որ հօտ բու-րիւգօվադ արինք, մեր տղայոցն յիշատակ, որ գիտենան զորպիսութիւնն կորուգեան մոհրին:

4^ւ. Թէ որ ընկած ըլար այս մեր վերջ գրեալ մոհրն մէկ այնպէս առանց Աստուծոյ ա-

հին եղեալ մառգու ձեռ, որ գրած ըլար կամ գրէր Պատուելի քաղքէն վրայ մէկ զօր օպիկա-ձիանն, կուզէ պարտքի, կուզէ այլ կերպիւ բա-նի վերայ եւ մոհրած ըլար, այս մեր վերջ գրեալ կորած մոհրօնն, այն նիւթովն թէ մօհ-րին ուժելութեամբն հասդատ մնայ այն գիրն ու ինքն չի իշխելով բերելու իրեն եւ մեր կենդանութեան ժամանակն, մինար գիրն իրեն բօղդերիդաշին եւ կամ օգկային ձեռն, որ ձեռն ունեցողն ելէր ու բերէլնդիպ անէր մեր բօղդերիդաշին մեր մահանը Էտեանց այս մօհ-րին ուժելութեամբն, նայ գիտենան ամէն մէկն որ հէլէլ ճամբով չի պիւր բերէլնդիպ հապա ծուր. զերայ, որպէս մինք այլ վեր յայտնեցինք մեր հոգւովն թէ մառգու ձեռ ալ չունինք հէջ մէկ ցեղմն գիր, այս մեր կորած մօհրօնն մօհ-րած. վասն այսորիկ հօտ ալ կու հապատուինք եւ կու գրինք զգիրս ամէն մէկըս շուշգրիպօվադ անելով եւ Պատուելի քաղքէն մոհրօնն ամա-ցուցանելով:

Գրեցաւ ի թվոյն 1752. Գեկտեմբերի 18ին, երկրի Գրանդիվանիոյ ի քաղքէն Հայոց Էլիզաբէթ⁴:

Այս երկու միջանկեալ պատահարներէն ետեւ անցինք մեր պատմութեան ընթացքին, եւ շարունակենք անոր լինել անկէ՝ ուր որ թու-ղցած էինք:

ՅՈՂՀ. ՄԾԾԾ

ԱՅԳԱԳՐԱԿԱՆ

ՀԱՅ ԳԻՒԼԱՆԻ ՏՈՐԻՆԸ

Բ.

Հայ գիւղն ընդհանրապէս:

Այս պատմաւորութեան համար՝ զորոք քիչ մ'իտքը պիտի պարզեմ, գիւղերն առ հասարակ իրարմ հետու են: Տեւերն այնպիսի եղանակաւ մ'իրարու կցուած են, որ անվարժ անձ մ'առաջին տեսութեամբ չի կրնար անոնց թիւն ճիշդ որոշել: Այլեւայլ պատմական պատճառներ ստիպած են զմարդիկ նախ՝ գիրութեանն առելի ապահովու-թեան մարդիք բլլալ. այս վախճանաւ ալ իրարու կից են, որպէս զի ամէն վտանգի ժամանակ գրացին կարենան իրենց օգնական ունենալ. այս վախճանաւ այնպիսի վայրեր իրենց բնակութեան տեղի ըն-տրած են, որ ըստ իրենան յափշտակել թուշուր իրենց բոյնը դնելու էին: Ինչ որ երբեմն հարկ ան-հրաժեշտ էր, այսօր ինչպէս առ հասարակ իբլլայ,

¹ Այսինքն, եթէ հարկ ըլլայ որ քաղքէն իր պոր-տաւ որովհէնք կատարէ կամ իր պարտականութեան իւր-տին վրայ մնայ:

² Աստիներէն է, կը Նիւմակէ՝ անձամբ:

³ Իրօքիւնդ անի, կը Նիւմակէ, արձանագրել. արձանագրութեան մատենին մէջ անցնել: